

МЕТОДОЛОГІЯ, ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ТА ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ

DOI: 10.31861/pytlit2018.98.283

УДК 821.161.2-1.09 І. Франко:159.964.26

„УКРАЇНСЬКИЙ ДОСТОЄВСЬКИЙ”, АБО УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПСИХОЛОГІЗМ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ІВАНА ФРАНКА: ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ван Сяоюй

orcid.org/0000-0001-7524-4534

wangxiaoyurainbow@gmail.com

Аспірантка

Кафедра української літератури імені акад. Михайла Возняка

Львівський національний університет імені Івана Франка

Вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна

Анотація. Розглянуто універсальний психологізм художньої прози І. Франка з погляду теорії і методології дослідження. На прикладах творів І. Франка („Батьківщина”, „Воа constrictor”, „Сойчине крило”, „Терен у нозі”, „Як Юра Шикманюк брів Черемош” та ін.) показано, що художня і наукова модель (наприклад, „Із секретів поетичної творчості”) мислення письменника суміжна з психоаналітичною, зокрема з методом вільних асоціацій З. Фрейда, теорією особистості А. Адлера, екзистенційною терапією В. Франкла, гуманістичною психологією Е. Фромма, певною мірою випереджає їх. Зроблено висновок, що саме психоаналітичний метод дослідження художньої прози Івана Франка відкриває перед літературознавцями перспективу діалектичного розуміння синтезу творчості митця, бо, крім соціально-історичних, поетикальних горизонтів, несподівано розширює й психологічно-компаративістичні у різнорідній культурологічній парадигмі Заходу та Сходу. Зокрема, це стосується й порівняльної характеристики творчості українського митця з новою китайською літературою (现代文学).

Ключові слова: універсальний психологізм, психоаналітичний метод, синтезуюча здатність, герой, твір, лейтмотив, метод вільних асоціацій, едіпальна ситуація, соціальна компенсація, комплекс меншовартості, фіктивна телеологія.

Завдяки психоаналітичному дискурсу в сучасних франкознавчих працях (І. Денисюк, М. Ільницький, М. Ткачук, Р. Голод, М. Гнатюк, Т. Гундорова, С. Павличко, Я. Мельник, Н. Зборовська, А. Печарський, А. Швець, М. Легкий, Х. Ворок та ін.) більшою чи меншою мірою відображений *універсальний психологізм* художньої прози І. Франка.

Так, І. Денисюк вважає, що у жанрі прози творчість І. Франка була „предтечею психологізму ХХ століття” [6, с. 115], а Ю. Янковський свого часу назвав письменника „єдиним представником соціально-кримінального жанру” [25, с. 194] в українській літературі на підставі психологічної гостроти його сюжетів та загадкових жахливих подій, в яких розкривається таємниця злочину героїв. Згодом ця проблематика віднайшла своє відображення в дисертаційному дослідженні „Злочин і катарсис: Кримінальний сюжет і проблеми художнього психологізму в прозі Івана Франка” А. Швець (див.: [24]).

Н. Зборовська, ведучи розмову про сновидіння в науковому і творчому доробку письменника, слушно зауважила: „Коли Франко відсилав читача «до багатой літератури про сні», Фройд ще не оприлюднив своїх тлумачень сновидінь” [9, с. 326]. Ця засаднича думка певною мірою кореспондує з дисертаційним дослідженням „Поетика сновидінь у прозі Івана Франка” Х. Ворок (див.: [3]). Відтак і Т. Гундорова проникливо спостерігла, що

Франкове зацікавлення хворобливими станами людської психіки (галюцинації, майже шизофренічне сприйняття в моменти особливого зворушення, психоаналітичний характер снів тощо) виявляло тяжіння його до модерної школи європейського художнього мислення [5, с. 99].

Як бачимо, у Франковій художній прозі літературна критика констатує особливу роль сновидінь, відзначаючи, що внутрішня логіка текстів письменника відповідає засадам класичного психоаналізу. Адже сновидіння героїв у Франкових творах („Основи суспільності”, „Перехресні стежки”, „Петрії і Добошуки”, „Навернений грішник”, „Ріпник”, „Для домашнього огнища”, „На роботі”, „Терен у нозі”, „Воа constrictor” та ін.) містять *вільні асоціації* з образами і предметами, *драматизацію* (перетворення окремих думок на ситуацію), складне поєднання неусвідомлених

думок (згущення) з інфантилізмом, що виявляється як *регресія*, процес перетворення *прихованого змісту* на *явний*, переоцінка психічних цінностей і т. п. Часто сновидіння виконують не лише ситуативну, а й сюжетотворчу функцію.

Отже, творячи художні образи письменник чинить те саме, що аналітик. Неспроста словесна творчість і психоаналіз є суміжними сферами діяльності. Адже чимало психоаналітичних термінів і понять запозичені з міфології та художньої літератури: „Танатос” (В. Штекель), „нарцисизм” (Г. Елліс), „Едіпів комплекс” (З. Фройд) із трагедії „Цар Едіп” Софокла, „Тінь” (К. Г. Юнг) – з однойменної казки Г.-Х. Андерсена, „мазохізм” (Р. Крафт-Ебінг) – із роману „Венера в хутрі” Л. Фон Захер-Мазоха та ін.

Суголосність психоаналітичних концептів із художніми рефлексіями словесної творчості відбувається через те, що в самій поетиці текстів закодоване „терапевтичне самовизначення” автора-героя як міфологічного наратора. Це засвідчує *універсальний психологізм* художньої прози І. Франка. Наприклад, в оповіданні „Сойчине крило” І. Франка Массіно відважується відкрити й прочитати невідомий лист, адресований йому з Порт-Артура, і в такий спосіб подолати свою фобію перед „фатальною кореспонденцією”. Це нагадує певною мірою екзистенційну терапію „парадоксальної інтенції”, запропоновану австрійським психіатром В. Франклом, суть якої полягає в тому, що пацієнта стимулюють здійснити те, чого він найбільше боїться. Так, неймовірна цікавість Массіно взяла гору над *страхом невідомого* і не дала можливість знову впасти у стан відчуженості, „втікти у хворобу” (К. Горні).

У психоаналітичному аспекті лейтмотив оповідання „Батьківщина” І. Франка може розглядатися як „втеча від свободи” (Е. Фромм) легковажної куртизанки Киценьки, котра ніяк не могла знайти собі місця в житті. Адже екзистенційна цінність свободи людини полягає, передусім, не лише в її непорушності, незалежності чи вільному виборі, але й у відповідальності, яку головна героїня сприймала як тяжкий нестерпний тягар.

Бориславський цикл художньої прози І. Франка („Ріпник”, „На роботі”, „Навернений грішник”, „Борислав сміється”, „Яць Зелепуга”, „Задля празника”, „Полуйка”, „Ріпник”, „Вівчар”, „Воа constrictor” (2-а редакція) та ін.) визначається соціальною

спрямованістю і втілює головний код адлерівської психології, суть якої полягає в тому, що людина є єдиним *неподільним* і *окремим* організмом – Homo politikon (звір суспільний за Арістотелем), а розвиток її динамічної природи залежить, насамперед, від соціально-культурного середовища. Тому і своїй концептуальній теорії австрійський психоаналітик дав назву „індивідуальна психологія”, оскільки латиною *individuum* означає *неподільний*.

Загалом теорія особистості А. Адлера, що базується на базових поняттях *фіктивної телеології*, *комплексу меншовартості*, *соціальної компенсації*, *суспільного інтересу*, *стилю життя*, *креативного „Я”*, віднаходить своє відображення в повісті „Voа constrictor” І. Франка, де автор важливу роль приділяє накопичувальній установці нафтового магната, для якого матеріальне збагачення рівноцінно гамлетівському „бути чи не бути”. У творі порушуються проблеми невротичного характеру комерсанта, а саме: *комплекс меншовартості*, *синдром мільйонера*, *соціальна компенсація*, *негативне перенесення*, *агедонія* (її суть – у зниженій здатності отримувати від життя задоволення). Адже в ранньому дитинстві розвиток душевної фіктивної телеології Германа Гольдкремера формувався під впливом тяжких нестерпних життєвих обставин, що породили комплекс приниженості.

У філософському оповіданні з гуцульського життя „Терен у нозі” І. Франка чітко простежуються елементи екзистенційного психоаналізу В. Франкла й фрейдівський „метод вільних асоціацій”, терапевтична суть якого полягає в тому, щоб оминати психічний конфлікт і неконтрольований опір пацієнта у сфері несвідомого, у такий спосіб доносячи суб’єктивну істину до його свідомості. Так, Юра наводить приклад власної історії з тереном у нозі, для того щоб Микола Кучеранюк на асоціативному рівні збагнув екзистенційний сенс своєї пригоди з потопаючим невідомим хлопцем, що мучило його все життя.

Можна навести чимало прикладів з художньої прози І. Франка, що засвідчує психоаналітичну поетику розгортання фабули твору, а саме: неусвідомлену діяльність розуму персонажа; видовище внутрішнього процесу анатомії людської деструктивності; провіденційну образність, яка втрачає свої загальносміслові особливості, стаючи симптомами невротичної тривожності героя;

терапевтичну ефективність наратора стосовно психічного конфлікту дієвих осіб; зіставлення явного змісту та прихованих думок, фантазій, бажань і сподівань аналізанта тощо.

Принагідно слід згадати англійського психолога і теоретика літератури А. Річарде, котрий запевняв, що прогрес у вивченні вищої нервової системи людини визначить розв'язання всіх літературознавчих проблем. Можна визнати певну рацію науковця, якщо зважити на те, що белетристика, зрештою як і словесна творчість загалом, будучи об'єктом дослідження психоаналізу, містить важливу психологічну інформацію про людську природу.

Відтак, розкриваючи методологічну проблематику психоаналізу, чимало аналітиків говорили про те, що будь-яка антропологічна наука потребує духовного світопізнання. З цього приводу слушно писав Е. Фромм:

Мій досвід психоаналітика-практика запевняє, що вивчати особистість як у теоретичному, так і в терапевтичному аспектах треба крізь призму етичних проблем. Етичні цінності визначають наші дії, впливають на духовне здоров'я. Якщо розглядати їх лише в статусі раціоналізації несвідомих, нерациональних бажань (а вони можуть бути і такими), картина цілісної особистості звужується й спотворюється. Адже неврози по суті є не чим іншим, як результатом моральної поразки (це не означає, що „пристосування” – це симптом моральної перемоги). Здебільшого невротичний симптом є виявом конкретного морального конфлікту, а ефективність терапевтичного лікування цілком залежить від розв'язання моральної проблеми [23, с. 370– 371].

Із цього методологічного ракурсу художня проза І. Франка набуває в монографічній праці „Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя” А. Печарського (див.: [16]) нового аналітичного змісту, де автор комплексно поєднав теорію глибинної психології з духовним простором богослов'я і патристики, відкриваючи екзистенційні горизонти класиків української літератури.

Поруч із психоаналізом Франкову прозу вирізняв і глибокий історизм та соціологізм. Тому слушно запевняв М. Ткачук, що белетристика Франка є феноменальним явищем в історії світової літератури, бо „пройнята масштабним баченням світу з широким

у часі розкриттям характерів з їх соціально-психологічним історизмом” [18, с. 3].

Універсальний психологізм художньої прози І. Франка і масштабність його аналітичного мислення передбачають момент типізації потрібної „породи” всього суцього. Щоб збагнути суть психологічної проникливості та феномен творчості українського митця, літературна критика вдалася до компаративного аналізу його художніх творів і Ф. Достоевського, мабуть, найбільш цитованого митця серед психотерапевтів. Не секрет, що творчість російського письменника була об’єктом дослідження багатьох знаменитих психоаналітиків. У цьому контексті слід згадати праці „Достоевський” (1918) А. Адлера (див.: [1]), „Страждання і творчість Достоевського” (1920) Т. Розенталь (див.: [17]), „Достоевський і батьковбивство” (1928) З. Фрейда (див.: [22]). На прикладі його творів аналітики висвітлювали антропологічну проблематику людини загалом, пояснюючи її складні психічні процеси.

Український Достоевський – так можна метафорично охарактеризувати І. Франка як проникливого прозаїка-психолога, знавця людських душ. Перший, хто виявив таку подібність, був А. Кримський, котрий писав: „В повісті «На дні» Франко являє себе й добрим психологом в смаці Достоевського; його психологія робить помітний вплив, леденить душу жахом” [13, с. 318].

Чимало літературознавців, зокрема С. Єфремов, О. Білецький, Ю. Янковський, М. Ільницький, Л. Хваль, Н. Тодчук, О. Оренчак, висвітлювали проблематику типологічних зв’язків творчості Франка і Достоевського. Так, Ю. Янковський зазначав:

Франко, як і Достоевський, постійно загострює увагу на паталогічних проявах людської психіки, докладно їх вивчає та „часом зливається з примарним світом свого героя – скаліченої соціальною дійсністю людини, починає дивитись на світ її очима [25, с. 197].

Справді, І. Франко настільки зживається, співпереживає з образами своїх героїв, що важко провести грань між біографічним автором і літературно-художньою фікцією. Невипадково М. Ільницький проводить аналогію двійництва індивідуального „Я” між двома геніальними письменниками, зауважуючи:

І в Ф. Достоевського, і в І. Франка перед нами ситуація чи радше розгортання „механізму” розщеплення психологічного стану, що в російського письменника подається через психологічний аналіз ситуації, а в українського – через алегоричну картину.

Сучасна психоаналітична наука вирізняє цілий комплекс проявів такого переходу від психічного роздвоєння особистості до появи двійника: марення, сну, дзеркала, тіні тощо [10, с. 22].

Однак душа великого філософа не може бути розкрита до кінця. Згадаймо крилатий вислів із роману „Брати Карамазови” Ф. Достоевського, що щастя всього світу не варте навіть однієї сльозини на щоці невинної дитини. Ця думка певною мірою символічно асоціюється із глибоким філософським змістом оповідання „Терен у нозі” І. Франка, власне з гріхом Миколи Кучеранюка і Юриною дитячою пригодою з тереном у нозі, що врятував його від вірної загибелі.

У контексті порівняльної характеристики варто згадати слушні слова С. Єфремова: „Достоевський зробився справжнім віртуозом неблаганного мучительства... на нервах читача” [8, с. 173], а „Франко вийшов на справжнього співця любови та гуманности” [8, с. 173].

Утім Франко і Достоевський своєю творчістю породжують стільки екзистенційно-психологічних запитань, на багато з них просто не існує відповіді. Цікаво, що сам український письменник зізнавався, що „Достоевського любить найбільше, може, з усіх письменників” (цит. за: [7, с. 228]), адже великороси „самі не знають, який скарб посідають в особі цього геніального серцезнавця, не розуміють і не цінять його як слід...” (цит. за: [7, с. 228]).

Певні судження дають привід вважати, що психоаналіз як літературознавчий метод дослідження Франкової прози носить не випадковий, а цілком закономірний характер, бо „організм творів” письменника, його „технологія оповіді” цілком відповідає способу інтроспекції людини, цьому систематичному поясненню неусвідомлених психічних процесів. Таке бачення взаємозв'язку індивідуально-авторської творчості з категорією методу зумовлене проблемою еволюційної самосвідомості літературознавства ХХ століття. Адже „увага до індивідуального, – як слушно спостерігли американські теоретики літератури Р. Уеллек і О. Уоррен, – може

бути виправдана ще однією обставиною: намагання встановити в літературі загальні закони завжди закінчувалися невдачею” [19, с. 34].

Однак об’єктивна закономірність, діалектика взаємозв’язку одиничного та загального, фундаментальні методи індукції й дедукції, аналіз, синтез, типологія є загальними для наукового світогляду загалом. Тому, безперечно, має рацію Р. Голод, вважаючи „синтезуючу здатність” головною рисою творчого методу І. Франка (див.: [4]). Інакше застосування надто індивідуалізованої методології до дослідження творчості того чи іншого письменника ризикує виконувати не наукову, а декоративну комунікацію.

Функції словесної творчості уподібнюються до функцій психоаналізу. Так, художня проза І. Франка була своєрідною „метафорою життя” і в багатьох випадках виконувала *функції корекції девіантної поведінки особистості*. Це стосується, зокрема, образів Бовдура („На дні”), Юри Шикманюка („Як Юра Шикманюк брів Черемош”), Миколи Кучеранюка („Терен у носі”), Марії („Сойчине крило”), Анелі („Для домашнього огнища”), Калиновича („Герой поневолі”), Гольдкремера („Voа constrictor”). У наведених творах автор виступає як вдумливий аналітик, котрий змальовує психологічну мотивацію своїх героїв як „вчинок, обернений в минуле”. Звідси – фрейдівський й адлерівський погляди зсередини, що характеризуються поширенням *едипальної ситуації та соціологічної адаптації* індивіда.

Такий антропологічний підхід породжує низку психоаналітичних запитань. Наприклад, чи героїчний вчинок Калиновича в оповіданні „Герой поневолі” І. Франка був здійснений як свідомий вольовий акт, чи як мимовільний, що визначається імпульсивною рефлексивною реакцією індивіда?! Або чим мотивований комерційний успіх нафтового магната Гольдкремера із повісті „Voа constrictor” І. Франка: „компенсацією” (З. Фрейд) чи „комплексом меншовартості” (А. Адлер)?! Слід порозмірковувати і над дилемою: чи здатна жадоба зиску ослабити пута агресії, помсти, які можуть призвести до кримінальних вчинків, як у випадку обдуреного гуцула Шикманюка з оповідання „Як Юра Шикманюк брів Черемош”) І. Франка?!

Однак усі ці запитання можна звести до одвічної проблематики людської деструктивності, породженої

індивідуальними і соціальними чинниками, що охоплюють сфери свідомого, підсвідомого й несвідомого у внутрішніх психічних процесах людини. Як ці процеси відображаються у словесній творчості загалом, І. Франко намагався розкрити у своєму науковому трактаті „Із секретів поетичної творчості”, що певною мірою служить методологічною підвалиною дослідження і прозової творчості самого автора. Адже у цій праці окреслено ті психічні інстанції, що відповідають фрейдівським моделям психічного апарату людської психіки: *топічній* (несвідоме / підсвідоме / свідоме); *структурній* (Воно / Я / Над-Я) і *динамічній*.

Утім, слушно зауважував А. Печарський, „якщо топічна і динамічна моделі людської психіки в інтерпретації І. Франка виражені за допомогою термінології М. Дессуара, то структурна – більше пов’язана з антрополого-емоційним спостереженням письменника” [15, с. 24]. Відтак „психічна інстанція «Я»” (за З. Фрейдом), – на думку дослідника, – має Франків відповідник „пам’яті” та „волі”, що скеровують „*наші фізичні чи духовні сили в якимсь одним напрямі*”; „Над-Я” розглянуто як особливу свідомість – „*щось окреме від нашого внутрішнього «я»*”; „«Воно» – чуття, що виявляє інстинктивні потреби індивіда” [15, с. 24].

Відтак румунська дослідниця М. Ласло-Куцок – протилежної думки, вважаючи, що Франкова концепція неусвідомленого психічного, будучи пов’язаною з регуляцією сексуальних бажань, немає нічого спільного з теорією психічного апарату З. Фрейда.

У Франка, – доводить літературознавець, – таких проблем узагалі нема. Його цікавила експериментальна психологія, отже, цікавив Густав Фехнер. А Фехнер ґрунтувався на праці Йогана-Фрідріха Гербарта, який перший вказав на те, що в людини є верхня і нижня свідомість [14, с. 6].

Зрештою у науковій франкіані загальноприйнято вважати, що зв’язок (не взаємовпливи) між Франком і Фрейдом усе-таки є. Тому чимало дослідників, зокрема Т. Гундорова, М. Гнатюк, І. Михайлин, А. Печарський, Н. Зборовська, Р. Піхманець та ін., знаходили спільні і відмінні ознаки у працях І. Франка „Із секретів поетичної творчості” і „Тлумачення сновидінь” З. Фрейда. Правомірно, що цей науковий трактат І. Франка виступає в літературознавстві

класикою психоаналітичної поетики. Хоча універсалізм наукового мислення Каменяра, його різноголосся наукового тексту спонукали критиків і до інших трактувань згаданої праці. Так, Г. Клочек називає „Із секретів поетичної творчості” „класикою рецептивної поетики” [12, с. 40]. Дискутуючи про багатогранний вимір наукового трактату Франка, він задається правомірним питанням – у чому ж виявляється його класичність?! Даючи відповідь, Г. Клочек слушно запевняє:

По-перше, трактат І. Франка раз і назавжди довів продуктивність поєднання двох наук – психології й літературознавства. Парадокс полягає в тому, що з часу появи „Із секретів...” у нашому літературознавстві (і, здається, не тільки в нашому) не знайдеться праці, в якій би так переконливо розв’язувалися за допомогою психологічного інструментарію суто літературознавчі проблеми. Трактат І. Франка – продукт першої хвилі психологізації гуманітарних наук, що відбулася в останніх десятиліттях XIX віку. Саме на перших етапах свого розвитку наука про літературу і психологія мали підвищену здатність до взаєморозуміння [12, с. 40].

Можна простежити зв’язок між Франковою белетристикою і його працею „Із секретів поетичної творчості”, між „науковою” і „художньою сугестіями” літературознавця-аналітика і письменника.

Описуючи наше ментальне сприйняття світу, моделі художньо-образного кодування інформації, а відтак сенсорну систему, через яку отримуємо подразнення із зовнішнього і внутрішнього середовищ, І. Франко у науковому трактаті „Із секретів поетичної творчості” слушно зауважує:

Відповідно до сього і наша мова найбагатша на означення вражень зору, менше багата, але все-таки досить багата на означення вражень слуху і дотику, а найбідніша на означення вражень смаку і запаху. <...> Орієнтальні народи, старі єгиптяни, євреї, вавілоняни, здавна були далеко більше вразливі на запахи, і вони здавна грають більшу роль в їх поезії, ніж у європейців [20, с. 78–79].

І справді, візьмемо до прикладу натуралістичні сцени оповідання „На дні” І. Франка, в яких автор, детально описуючи

брудні тюремні камери, жахливі умови немитих обдертих в'язнів, їхні „голодні” обіди, крім скупкої характеристики „чорного вонючого плину” [21, с. 129] чи „густого затхлого повітря” [21, с. 158], жодним словом не торкнувся читацьких смислів смаку і запаху. Проте можемо чимало відшукати у творі означення вражень дотику і слуху. Наприклад: „впився нігтями в голі попухлі Бовдурові ноги” [21, с. 146], „задеревів зо страху” [21, с. 148], „почув, як під його пальцями товчеться, мов жива, кров у жилах та бігає голосниця, мов стривожена його дотиком” [21, с. 160], „немов рукою хопив гадину” [21, с. 160], „чиясь холодна рука діткнула його плеча” [21, с. 161], „дрімав серед неголосного гомону в казні” [21, с. 124], „понура, важка мовчанка настала в казні” [21, с. 148], „сталевий стукіт переразив його дужче, ніж грім” [21, с. 159]. Відтак найбільше знаходимо у творі означень вражень зору: „густий сумерк смолою вдарив його в очі і на хвилю осліпив їх доразу” [21, с. 112], „великі блискучі чорні очі світилися дитинячою лагідністю” [21, с. 114] „сонце не заглядало сюди ніколи” [21, с. 113], „болючим серцем довго водив очима по тих тілах” [21, с. 115], „очі його, великі і нерухливі, світилися мертвим скляним блиском” [21, с. 123], „його лице посиніло з болю і злості” [21, с. 146] і т. п.

Таку закономірність вражень дотику, слуху, смаку, запаху, зору можна простежити і в інших прозових творах Франка. Утім, якщо порівнювати українську й китайську лексику на означення смаку й запаху, то відповідна лексика східноазійського народу смаку значно багатша, ніж лексика країн Європи.

В українській „й інших західних культурах, – слушно зауважувала І. Сюй, – існує лише чотири базові смакові властивості – солодкий, солоний, кислий, гіркий, а з погляду традиції культури країн Східної і Південно-Східної Азії – п'ять... П'ятий смак в азійській (зокрема, в китайській. – В. С.) культурі – „уамі” (《鲜》) [11, с. 278].

Отже, універсальний психологізм художньої прози І. Франка відкриває для дослідників нову методологічну перспективу, що передбачає несподівані компаративістичні паралелі творчості українського письменника з літературою народів Далекого Сходу, зокрема китайською.

Приміром, в оповіданнях „Як Юра Шикманюк брів Черемош” І. Франка і „Біля храму великої скорботи” Лао Ше простежується подібна екзистенційна психоаналітична амплітуда. Мова іде про унікальне перехрестя християнського і даоського світобачень у Франковій і Лаоській екзистенції тексту. Адже Білий демон в оповіданні „Як Юра Шикманюк брів Черемош” не чинить жодної дії (у-вей 無為 – буквально не-дія – розуміння того, коли потрібно діяти та не діяти, перебуваючи в гармонії з Дао (道) – буквально шлях, у даосизмі – духовність), тобто поводить пасивно, що характерно для чорної полярної сили „Інь”, а Чорний демон, навпаки, виявляє активність, що притаманно білій полярній силі „Ян” (див.: [2]).

У соціальному аспекті психоаналізу в образі духовно хворого, морально здичавілого суспільства віднаходимо аналогію до оповідань „Свинська конституція” І. Франка і „Щоденника божевільного” Лу Сіня (див.: [2]).

Звісно, психолінгвістична функція словесної творчості не містить сенсорні вираження в „чистому вигляді”, бо діалектика узгодженості та відмінності образів-символів у типологічному аспекті надто складна. Проте важливим методологічним інструментарієм у дослідженні *універсального психологізму* Франкової художньої прози – „українського Достоевського” – є психоаналіз, як найбільш близький до розуміння письменникових текстових комунікацій.

1. Адлер А. Достоевський [Електронний ресурс] / Альфред Адлер. – Режим доступу : <http://avidreaders.ru/download/dostoevskiy2.html?f=doc>.
2. Ван Сяююй. Іван Франко і нова китайська література (现代文学): психоаналітичний аспект / Ван Сяююй // Слово і Час. – 2016. – № 8. – С. 54–60.
3. Ворок Х. Поетика сновидінь у прозі Івана Франка [Електронний ресурс] / Христина Ворок : дис. ... канд. філол. наук : 10.01. – Львів, 2017. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/dis_vorok.pdf.
4. Голод Р. Синтезуюча здатність як головна риса творчого методу Івана Франка / Роман Голод // Українська філологія: школи, постаті, проблеми. Збірник наукових праць Міжнародної наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української

- словесності у Львівському університеті. – Львів : Світ, 1999. – Част. 1. – С. 152–157.
5. *Гундорова Т.* Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Тамара Гундорова. – Київ : Критика, 2006. – 352 с.
 6. *Денисюк І.* Розвиток української малої прози ХІХ поч. – ХХ ст. / Іван Денисюк. – Львів : Академекспрес, 1999. – 280 с.
 7. *Єфремов С.* Зі спогадів про Ів. Франка / Сергій Єфремов // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. стаття М. Гнатюка. – Львів : Каменяр, 1997. – С. 225–228.
 8. *Єфремов С.* Історія українського письменства / Сергій Єфремов. – Мюнхен, 1989. – Т. 1. – 456 с.
 9. *Зборовська Н.* Психоаналіз і літературознавство: Посібник / Ніла Зборовська. – К.: „Академвидав”, 2003. – 392 с. (Серія: „Альма-матер”).
 10. *Ільницький М.* Поєдинок із собою: проблема двійництва в „Поєдинку” І. Франка та „Двійнику” Ф. Достоєвського / Микола Ільницький // Слово і Час. – 2006. – № 8. – С. 18–27.
 11. *И. Сюй.* Различия в языковых средствах для обозначения вкуса в русском и китайском языках / И. Сюй // Язык. Культура. Перевод. Коммуникация : сборник науч. трудов.– Москва : КДУ, Университетская книга, 2018. – Вып. 2. – С. 278–281.
 12. *Клочек Г.* Трактат Івана Франка „Із секретів поетичної творчості” як предтеча української рецептивної поезики / Григорій Клочек // Слово і Час. – 2007. – № 4. – С. 39–45.
 13. *Кримський А.* „В поті чола”. Образки з життя робучого люду. Написав Іван Франко / Агатангел Кримський // Твори : в 5 т. – Київ : Наук думка, 1972. – Т. 2. – С. 307–322.
 14. *Ласло-Куцюк М.* Текст і інтертекст в художній творчості Івана Франка / Магдалена Ласло-Куцюк. – Бухарест : Мустанг, 2005. – 257 с.
 15. *Печарський А.* Психоаналітична рецепція трактату Івана Франка „Із секретів поетичної творчості” / Андрій Печарський // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2013. – Вип. 58. – С. 22–28.
 16. *Печарський А.* Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя : монографія / Андрій Печарський. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 466 с.
 17. *Розенталь Т.* Страдание и творчество Достоевского / Татьяна Розенталь. – Ижевск : ERGO, 2011. – 56 с.
 18. *Ткачук М.* Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції) : монографія / Микола Ткачук. – Тернопіль, 2003. – 382 с.
 19. *Уэллек Р.* Теория литературы / Р. Уэллек, О. Уоррен. – Москва : Прогресс, 1978. – 326 с.

20. *Франко І.* Из секретів поетичної творчості / Іван Франко // Твори : в 50 т. – Київ : Наук. думка, 1981. – Т. 31. – С. 45–119.
21. *Франко І.* На дні / Іван Франко // Твори : в 50 т. – Київ : Наук. думка, 1978. – Т. 15. – С. 110–163.
22. *Фрейд З.* Достоевский и отцеубийство / Зигмунд Фрейд // Художник и фантазирование : сб. работ. – Москва : Республика, 1995. – С. 285–294.
23. *Фромм Э.* Бегство от свободы. Человек для себя / Эрих Фромм. – Минск : ООО „Попурри”, 1998. – 672 с.
24. *Швець А.* Злочин і катарсис: Кримінальний сюжет і проблеми художнього психологізму в прозі Івана Франка / Алла Швець. – Львів : Вид-во НАН України. Львівське відділення інституту літератури імені Т. Шевченка, 2003. – 236 с. – (Франкознавча серія. – Вип. 5).
25. *Янковський Ю.* Великі знавці людських душ : (Достоевський і Франко) / Юрій Янковський // Художній світ Достоевського : Літературно-критичні статті. – Київ : Дніпро, 1973. – С. 175–203.

**„УКРАИНСКИЙ ДОСТОЕВСКИЙ”,
ИЛИ УНИВЕРСАЛЬНЫЙ ПСИХОЛОГИЗМ
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ ИВАНА ФРАНКО:
ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ**

Ван Сяоюй

orcid.org/0000-0001-7524-4534

wangxiaoyurainbow@gmail.com

Аспирант

*Кафедра украинской литературы имени акад. Михаила Возняка
Львовский национальный университет имени Ивана Франко
Ул. Университетская, 1, 79000, г. Львов, Украина*

Аннотация. Рассмотрены универсальный психологизм художественной прозы И. Франко с точки зрения теории и методологии исследования. На примерах произведений И. Франко („Батькивщина”, „Воа constrictor”, „Крыло сойки”, „Терен в ногу”, „Как Юра Шикманюк переходил Черемош вброд” и др.). Показано, что художественная и научная модель (например, „С секретов поэтического творчества”) мышления писателя смежная с психоаналитической, в частности с методом свободных ассоциаций Фрейда, теории личности А. Адлера, экзистенциальной терапией В. Франкла, гуманистической психологией Э. Фромма, и в определенной степени опережает их. Сделан вывод, что именно психоаналитический метод исследования художественной прозы Ивана Франко открывает перед литературоведами перспективу диалектического понимания синтеза творчества писателя, ибо, помимо социально-исторических, поетикальных

горизонтов, неожиданно расширяет и психологически-компаративистские в разнородной культурологической парадигме Запада и Востока. В частности, это касается и сравнительной характеристики творчества украинского писателя с новой китайской литературой (现代 文学).

Ключевые слова: универсальный психологизм, психоаналитический метод, синтезирующая способность, герой, произведение, лейтмотив, метод свободных ассоциаций, эдипальная ситуация, социальная компенсация, комплекс неполноценности, фиктивная телеология.

**“UKRAINIAN DOSTOYEVSKY”,
OR THE UNIVERSAL PSYCHOLOGIZM
(PSYCHOLOGICAL APPROACH) OF THE PROSE
OF IVAN FRANKO: THEORY AND METHODOLOGY**

Wang Xiaoyu

orcid.org/0000-0001-7524-4534

wangxiaoyurainbow@gmail.com

Department of Ukrainian Literature

Ivan Franko National University of Lviv

Universytetska Street, 1, 79000, Lviv, Ukraine

Abstract. The article deals with the universal psychologism of I. Franko's prose in terms of the theory and methodology.

The researches of Franko heritage (A. Krymsky, S. Yefremov, O. Biletsky, M. Vozniak, Y. Yankovsky, I. Denysiuk, M. Ilnytsky, M. Tkachuk, Y. Melnyk, T. Hundorova, M. Hnatiuk, S. Pavlychko N. Zborovska, A. Shvets, R. Holod, B. Tycholoz, etc.) revealed on a different historical stage of the study the whole range of problems with a unified understanding of the deep psychologism of Franko's fiction. They made a conclusion that the creative method of Kamenyar is analytical-synthetic, multidimensional and it cannot be clearly defined. This peculiarity of I. Franko's creativity is quite natural. That is a result of difficulties to find general complex of psychological features and original artistic works during late nineteenth and early twentieth century. The concept of the interrelationship between artistic anthropology and literary methodology is connected with the problem of evolutionary consciousness of the entire culture of the twentieth century, or rather caused by the whole artistic life with its attempt to find its own form of expression.

This background caused the methodological options – the psychoanalytic method and the typological characteristic based on comparison with F. Dostoevsky's prose. This type of research is possible to make, while analyzing I. Franko works as “Motherland” (“Bat'kivshchyna”), “Boa Constrictor”, “The Blackthorn in the leg” (“Teren u nozi”), “How Yura Shikmaniuk waded

Cheremosh” (“Yak Yura Shykmaniuk briv Cheremosh” etc. It is possible to notice that the artistic and scientific model (for example, “From the Secrets of Poetic Creativity”) of writer’s thinking is close to the psychoanalytic ones, such as the method of free association of S. Freud, the theory of personality of A. Adler, the existential therapy of V. Frankl, the humanistic psychology of E. Fromm. The approaches, made by I. Franko are – to some extent – ahead of listed methods. In fact – according to G. F. F. Hegel, the method is a theory, reversed to practice.

We made a conclusion that the psychoanalytic method of studying I. Franko's artistic prose opens the perspective of a dialectical understanding of the synthesis of the artist's creativity, in addition to the socio-historical, poetic horizons, and psychologically-comparative measurements in a heterogeneous cultural and paradigm of the West and the East. This also applies to the comparative characteristics of the work of the Ukrainian artist with the new Chinese literature (现代文学).

Key words: universal psychology, psychoanalytic method, synthesizing ability, hero, essay, leitmotif, method of free associations, edipal situation, social compensation, complex of inferiority, fictitious teleology, psychological-comparative horizons.

References

1. Adler A. *Dostoevskii* [Dostoevsky]. Available at: <http://avidreaders.ru/download/dostoevskiy2.html?f=doc> (accessed 12 November 2018). (in Russian).
2. Wang Xiaoyu. Ivan Franko i nova kytai's'ka literatura (现代文学): psykhoanalytychnyi aspekt [Ivan Franko and new Chinese literature (现代文学): psychoanalytical aspect]. *Slovo i Chas*, 2016, no. 8, pp. 54–60. (in Ukrainian).
3. Vorok Kh. *Poetyka snovydin' u prozi Ivana Franka* [Poetics of Dreams in Ivan Franko’s Prose]. PhD dissertation (Ukrainian literature). Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2017. Available at: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/dis_vorok.pdf (accessed 12 November 2018). (in Ukrainian).
4. Holod R. Syntezuiucha zdatnist' iak holovna rysa tvorchoho metodu Ivana Franka [Synthesizing Ability as a Basic Peculiarity of Ivan Franko’s Creative Method]. In: *Ukraïns'ka filolohiia: shkoly, postati, problemy*. Lviv, 1999, part 1, pp. 152–157. (in Ukrainian).
5. Hundorova T. *Franko ne Kameniar. Franko i Kameniar* [Franko as Non-Kamenyar (Non-Stonecutter). Franko and Kamenyar]. Kyiv, 2006, 352 p. (in Ukrainian).
6. Denysiuk I. *Rozvytok ukraïns'koï maloï prozy XIX – poch. XX st.* [The Development of Ukrainian Short Prose in the XIX – Early XX Centuries]. Lviv, 1999, 280 p. (in Ukrainian).

7. Yefremov S. Zi spohadiv pro Iv. Franka [From Ivan Franko's Reminiscences]. In: *Spohady pro Ivana Franka*. Lviv, 1997, pp. 225–228. (in Ukrainian).
8. Yefremov S. *Istoriia ukrains'koho pys'menstva* [The History of Ukrainian Authorship]. Munich, 1989, vol. 1, 456 p. (in Ukrainian).
9. Zborovska N. *Psykhoanaliz i literaturoznavstvo* [Psychoanalysis and Literary Studies]. Kyiv, 2003, 392 p. (in Ukrainian).
10. Ilnytsky M. Poiedynok iz soboiu: problema dviinytstva v “Poiedynku” I. Franka ta “Dviinyku” F. Dostoievs'koho [A Duel with Oneself: the Issue of Duality in “The Duel” by I. Franko and the “Double” by F. Dostoevsky]. *Slovo i Chas*, 2006, no. 8, pp. 18–27. (in Ukrainian).
11. Y. Xu. Razlichiiia v iazykovykh sredstvakh dlia oboznacheniiia vkusa v russkom i kitaiskom iazykakh [Different Linguistic Means of Taste Descriptors in Russian and Chinese Languages]. *Iazyk. Kul'tura. Perevod. Kommunikatsiia*. Moscow, 2018, iss. 2, pp. 278–281. (in Russian).
12. Klochek H. Traktat Ivana Franka “Iz sekretiv poetychnoi tvorchosti” iak predtecha ukrains'koi retseptivnoi poetyky [The Treatise by Ivan Franko “On the Secrets of Poetic Creativity” as a Forerunner of Ukrainian Receptive Poetics]. *Slovo i Chas*, 2007. – № 4. – S. 39–45. (in Ukrainian).
13. Krymsky A. “V poti chola”. Obrazky z zhyttia robuchoho liudu. Napysav Ivan Franko [“In the Sweat of the Brow”. Patterns of Working Life. Written by Ivan Franko]. In: *Tvory*. Kyiv, 1972, vol. 2, pp. 307–322. (in Ukrainian).
14. Laszlo-Kuřiuk M. *Tekst i intertekst v khudozhnii tvorchosti Ivana Franka* [Text and Intertext in Ivan Franko's Fiction]. Bukharest, 2005, 257 p. (in Ukrainian).
15. Pecharskii A. Psykhoanalytychna retseptsiiia traktatu Ivana Franka “Iz sekretiv poetychnoi tvorchosti” [The Psychoanalytic Reception of Ivan Franko's Treatise “On the Secrets of Poetic Creativity”]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriiia filolohichna*, 2013, iss. 58, pp. 22–28. (in Ukrainian).
16. Pecharskii A. *Psykhoanalytychnyi aspekt ukrains'koi beletristyky pershoi tretyny XX storichchia* [The Psychoanalytic Aspect of Ukrainian Fiction of the First Third of the XX Century]. Lviv, 2011, 466 p. (in Ukrainian).
17. Rozental T. *Stradanie i tvorchestvo Dostoevskogo* [F. Dostoevsky's Suffering and Creative Activity]. Izhevsk, 2011, 56 p. (in Russian).
18. Tkachuk M. *Zhanrova struktura prozy Ivana Franka (boryslavs'kyi tsykl ta romany z zhyttia intelihentsii)* [Genre Structure of Ivan Franko's Prose (the Boryslav Cycle and the Novels from Intellectuals' Life)]. Ternopil, 2003, 382 p. (in Ukrainian).
19. Wellek R., Warren A. *Teoriia literatury* [Theory of Literature]. Moscow, 1978, 326 p. (in Russian).
20. Franko I. Iz sekretiv poetychnoi tvorchosti [On the Secrets of Poetic Creativity]. In: *Tvory*. Kyiv, 1981, vol. 31, pp. 45–119. (in Ukrainian).

21. Franko I. Na dni [At the Bottom]. *Tvory*. Kyiv, 1978, vol. 15, pp. 110–163. (in Ukrainian).
22. Freud S. Dostoevskii i ottseubiistvo [Dostoevsky and Parricide]. In: *Khudozhnik i fantazirovanie*. Moscow, 1995, pp. 285–294. (in Russian).
23. Fromm E. Begstvo ot svobody. Chelovek dlia sebia [Escape from Freedom. Man for himself]. Minsk, 1998, 672 p. (in Russian).
24. Shvets A. *Zlochyn i katarsys: Kryminal'nyi siuzhet i problemy khudozhn'oho psykhologizmu v prozi Ivana Franka* [Crime and Catharsis: Criminal Plot and the Issues of Literary Psychologism in Ivan Franko's Prose]. Lviv, 2003, 236 p. (in Ukrainian).
25. Yankovsky Y. Velyki znavtsi liuds'kykh dush : (Dostoievs'kyi i Franko) [Great Connoisseurs of Human Souls (Dostoevsky and Franko)]. In: *Khudozhnii svit Dostoievs'koho*. Kyiv, 1973, pp. 175–203. (in Ukrainian).

Suggested citation

Wang Xiaoyu. “Українські Достоевські”, або Універсальний психологізм художньої прози Івана Франка: теорія і методологія дослідження [“Ukrainian Dostoyevsky”, or The Universal Psychologism (Psychological Approach) of the Prose of Ivan Franko: Theory and Methodology]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2018, no. 98, pp. 283–300. (in Ukrainian). doi: 10.31861/pytlit2018.98.283.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2018 р.

Стаття прийнята до друку 2.12.2018 р.